

UNLI VA UNDOSH TOVUSHLARNI O'RGANISHDA LEKSIK MASHQLARNI TASHKIL ETISH

Andijon davlat pedagogika instituti

“Pedagogika” fakulteti

“Boshlang‘ich ta‘lim” yo‘nalishi

309-guruh talabasi Asadullayeva Gulxumor

Annotatsiya: Ushbu maqolada unli va undosh tovushlarni o‘rganish jarayonida leksik mashqlarni samarali tashkil etish masalalari yoritiladi. Tadqiqotda boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarning fonetik bilimlarini mustahkamlashda leksik mashqlarning o‘rni, ularning nutq rivojiga ta‘siri hamda o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada turli xil amaliy mashqlar, o‘yinlar va interfaol metodlardan foydalanish orqali unli va undosh tovushlarni o‘zlashtirishni osonlashtirish yo‘llari ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari leksik mashqlarni tizimli ravishda qo‘llash o‘quvchilarning to‘g‘ri talaffuz, savodxonlik va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: unli tovushlar, undosh tovushlar, leksik mashqlar, fonetika, nutq rivoji, boshlang‘ich ta‘lim, interfaol metodlar

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы эффективной организации лексических упражнений в процессе изучения гласных и согласных звуков. Анализируется роль лексических упражнений в укреплении фонетических знаний учащихся на этапе начального образования, их влияние на развитие речи и важность для расширения словарного запаса учащихся. В статье также показаны способы облегчения освоения гласных и согласных звуков с помощью различных практических упражнений, игр и интерактивных методов. Результаты исследования подтверждают, что систематическое использование

лексических упражнений способствует развитию у учащихся правильного произношения, грамотности и навыков самостоятельного мышления.

Ключевые слова: гласные, согласные, лексические упражнения, фонетика, развитие речи, начальное образование, интерактивные методы.

Annotation: This article discusses the issues of effective organization of lexical exercises in the process of learning vowels and consonants. The study analyzes the role of lexical exercises in strengthening students' phonetic knowledge at the primary education stage, their impact on speech development, and their importance in increasing students' vocabulary. The article also shows ways to facilitate the mastery of vowels and consonants through the use of various practical exercises, games, and interactive methods. The results of the study confirm that the systematic use of lexical exercises serves to develop students' correct pronunciation, literacy, and independent thinking skills.

Keywords: vowels, consonants, lexical exercises, phonetics, speech development, primary education, interactive methods.

Kirish: Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning nutqini rivojlantirish, savodxonligini shakllantirish va fonetik bilimlarini mustahkamlash muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, unli va undosh tovushlarni to'g'ri o'rgatish o'quvchilarning keyingi o'qish va yozish malakalariga asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu jarayonda leksik mashqlardan samarali foydalanish o'quvchilarning nafaqat tovushlarni farqlash, balki so'z boyligini oshirishiga ham yordam beradi. Shu sababli mazkur jarayonni samarali tashkil etish, o'quvchilarning qiziqishini oshirish va bilimlarni mustahkamlash uchun turli metod va vositalardan foydalanish zarur.

Unli va undosh tovushlar haqida umumiy tushuncha:

Unli tovushlar – talaffuzda havo oqimi to'siqsiz chiqadigan tovushlar bo'lib, ular so'zning asosiy bo'g'inini hosil qiladi (a, e, i, o, u, o').

Undosh tovushlar esa talaffuz jarayonida nutq a'zolari ishtirokida ma'lum to'siq hosil qilib aytiladi (b, d, k, s, t va boshqalar).

O'quvchilar ushbu tovushlarni nafaqat eshitish, balki to'g'ri talaffuz qilish, ajratish va so'z tarkibida aniqlashni o'rganishlari zarur.

Leksik mashqlarning ahamiyati. Leksik mashqlar – bu o'quvchilarning so'z boyligini oshirish, so'zlarning ma'nosini tushunish va ularni nutqda qo'llashga qaratilgan mashqlardir. Ular quyidagi jihatlar bilan ahamiyatlidir:

o'quvchilarning nutq faoliyatini rivojlantiradi; fonetik bilimlarni mustahkamlaydi; so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishga o'rgatadi; eshitish va farqlash qobiliyatini kuchaytiradi; o'qishga bo'lgan qiziqishni oshiradi.

Unli va undosh tovushlarni o'rganishda leksik mashqlar turlari

1. Tovushni ajratishga doir mashqlar

Bu mashqlarda o'quvchilar berilgan so'z tarkibidan ma'lum tovushni topadilar.

Misol: “Olma” so'zida nechta unli tovush bor?

“Kitob” so'zida qaysi undosh tovushlar ishtirok etgan?

2. Tovushga mos so'z topish mashqlari

O'qituvchi ma'lum tovushni aytadi, o'quvchilar esa shu tovush bilan boshlanadigan yoki tugaydigan so'zlarni aytadilar.

Misol: “B” tovushi bilan boshlanadigan so'zlar: bola, bog', baliq

“A” tovushi bilan tugaydigan so'zlar: ota, ona, bola

3. Rasmlar asosida leksik mashqlar

Rasm ko'rsatilib, undagi predmet nomi aytiladi va tovush tahlili qilinadi.

Misol: Rasm: olma Nechta unli tovush bor? Qaysi undosh tovushlar bor?

4. Soʻzlarni tovushlarga ajratish. Oʻquvchilar soʻzlarni boʻgʻin va tovushlarga ajratadilar.

Misol: “Maktab” → mak-tab → m-a-k-t-a-b

5. Ortiqcha soʻzni topish. Berilgan soʻzlar orasidan maʼlum tovushga mos kelmaydigan soʻzni aniqlash.

Misol: olma, anor, uzum, kitob

(“kitob” – boshqalar unli bilan boshlanadi)

6. Soʻz yasash mashqlari. Berilgan tovushlardan foydalanib yangi soʻzlar tuzish.

Misol: a, t, o → ota, b, o, l, a → bola

7. Tovush oʻrnini aniqlash. Tovushning soʻz boshida, oʻrtasida yoki oxirida kelishini aniqlash.

Misol: “S” tovushi: sabzi (boshida), asal (oʻrtasida), bus (oxirida)

Mashqlarni tashkil etish metodikasi

Leksik mashqlarni tashkil etishda quyidagi metodik talablarga amal qilish muhim:

Oddiydan murakkabga tamoyili – avval sodda soʻzlar, keyin murakkablari beriladi.

Koʻrgazmalilik – rasm, kartochka va multimedia vositalaridan foydalanish.

Faollikni oshirish – oʻyin elementlarini qoʻllash.

Takrorlash – oʻrganilgan tovushlarni muntazam mustahkamlash.

Individual yondashuv – har bir oʻquvchining imkoniyatini hisobga olish.

Leksik mashqlarni oʻyin shaklida tashkil etish ayniqsa samarali:

Zamonaviy ta'limda interfaol metodlar muhim o'rin tutadi. Quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

“**Aqliy hujum**” – o'quvchilar tezkor fikr bildiradi;

“**Klaster**” – tovushlar asosida so'zlar tarmog'i tuziladi;

“**Top va ayt**” o'yini – berilgan tovushga mos so'z topish;

“**Zanjir**” metodi – har bir o'quvchi oldingi so'zning oxirgi tovushi bilan yangi so'z aytadi.

Bu o'yinlar o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi va bilimlarni mustahkamlaydi.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, leksik mashqlardan muntazam foydalanish quyidagi natijalarga olib keladi:

o'quvchilar tovushlarni tez va oson o'zlashtiradi; to'g'ri talaffuz qilish ko'nikmasi shakllanadi; yozma savodxonlik oshadi; nutq ravonligi rivojlanadi; darslarga qiziqish ortadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, unli va undosh tovushlarni o'rgatish boshlang'ich ta'limning eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, bu jarayon o'quvchilarning keyingi savodxonligi va nutqiy rivoji uchun mustahkam asos yaratadi. Ushbu jarayonda leksik mashqlardan foydalanish nafaqat tovushlarni o'zlashtirishni osonlashtiradi, balki o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni faol fikrlashga undaydi va mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Umuman olganda, unli va undosh tovushlarni o'rgatishda leksik mashqlarni keng va samarali qo'llash o'quvchilarning fonetik, leksik hamda nutqiy kompetensiyalarini kompleks ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu boisdan, zamonaviy ta'lim jarayonida bunday mashqlardan unumli foydalanish muhim metodik talab sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim-tarbiya va ilmfan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni.
2. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun **“Ona tili va o‘qish savodxonligi” milliy o‘quv dasturi (1–4-sinflar).**
3. Ahmadjonova O.
Boshlang‘ich sinf ona tili darsiga kreativ yondashish usullari. – 2024.
4. Xadjimusayeva N., Kushbakova M., Anvarova X.
Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini mustaqil fikrlashga o‘rgatish metodlari. – 2023.
5. To‘xtasinova M. *Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi.* – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
6. Usmonov S. *Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.